

RELIGIJA IR NACIONALIZMAS

I. ZAKSAS

Dabartiniu metu, kai tarybinė liaudis stato šviesų komunizmo rūmą, ypač svarbus uždavinys — idėjiškai nuvainikuoti tas kapitalizmo liekanas, kurios šimtmečiais žalojo darbo žmonių sąmonę, trukdė jiems kovoti prieš išnaudotojus, kurios ir tarybinėje visuomenėje stabdo mūsų veržlų žengimą į priekį. Prie tokių liekanų pirmoje eilėje priklauso religija ir nacionalizmas. Šio straipsnio tikslas — nagrinėti nacionalizmo ir religijos tarpusavio santykį. Autorius nesiekia išnagrinėti visų šiuolaikinių religijų ir nacionalizmo santykio, o apsiriboja judaistiniu ir krikščionių tikėjimais, kurie daugiausia išplitę mūsų respublikoje.

Nacionalizmas yra vienas iš svarbiausių ideologinių ginklų buržuazijos arsenale. Buržuazinio nacionalizmo ideologija skelbia melagingą teiginį apie išnaudotojų ir išnaudojamųjų interesų bendrumą, apie tautos vienybę kapitalistinėje visuomenėje. Svarbiausia buržuaziniame nacionalizme — nacionalinės spaudos pateisinimas, niekinama pažiūra, neapykanta, priešiškus kitoms tautoms. Neapykantos, priešiškus kitoms tautoms skelbimas paprastai grindžiamas įvairiais argumentais: istoriniais, biologiniais, psichologiniais ir pan., gali pasiekti įvairias aštrumo formas. Kraštutinę formą nacionalizmas pasiekė vokiečių fašistų veikloje. Hitlerininkai ne tik niekino „žemesnes rases“, bet net nepripažino joms teisės fiziškai egzistuoti, planavo fizinį ištisų tautų sunaikinimą (Entvölkerung), sunaikino rasinius sumetimais milijonus žmonių. Vokiškojo fašizmo praktika rodo, kur gali nuvesti nuoseklus nacionalizmo taikymas iki galo.

Religijos ir nacionalizmo santykio klausimu mūsų literatūroje kartais stengiamasi sutapatinti klerikalų ir nacionalistų pažiūras. Antai, J. Minkevičius savo straipsnyje „Nacionalizmas ir klerikalizmas — dvi antiliaudiškos ideologijos formos“ rašo, kad „buržuazinės diktatūros Lietuvoje laikotarpiu tautininkai ir klerikalai ypatingai stengėsi nuodyti jaunimą nacionalizmo ir klerikalizmo ideologija“.¹ Autoriaus nuomone, buržuazinės diktatūros laikotarpiu ne tik tautininkai, bet ir klerikalai nuodijo jaunimą nacionalizmo nuodais. Tačiau toks teigimas neatitinka faktinės padėties ir neatskleidžia sudėtingo, prieštaringo klerikalinės ideologijos pobūdžio. Toks teigimas besąlygiškai tinka žydų klerikalams. Iš tikrųjų, viena iš pagrindinių judaistinės religijos dogmų yra nacionalistinis teiginys apie judėjų išrinktumą. Žydų klerikalai buržuazinės diktatūros metais skelbė, kad vienintelis ir visagalis dievas Jahvė išrinko žydų tautą, kuriai pasireiškė ir davė vienintelį teisingą tikėjimą. Klerikalai atvirai

¹ J. Minkevičius, Nacionalizmas ir klerikalizmas — dvi antiliaudiškos ideologijos formos, „Komunistas“, 1960, Nr. 9, p. 17.

propagavo religinį egoizmą, panieką kitoms tautoms. Ši klerikalinė propaganda pilnai derinosi su žydų buržuazinių nacionalistų-sionistų teorine ir praktine veikla. Sionistai tiek savo teorine, tiek praktine veikla stengėsi ugdyti žydų tarpe nepasitikėjimą kitoms tautoms, atitraukti žydų darbo žmones nuo bendros kovos prieš išnaudotojus.

Ne tik žydų dvasininkų, bet ir krikščionių dvasininkų teorinėse pažiūrose ir praktinėje veikloje esama nemaža pusių, kurios visiškai derinasi su nacionalistine teorija ir praktika. Apie tai bus kalbama vėliau. Kartu reikia pabrėžti, kad krikščionybės ideologų ir nacionalistų pažiūros pilnutinai nesutampa. Klerikalinė literatūra, paskelbta buržuazinėje Lietuvoje, ypač po hitlerininkų pergalės Vokietijoje, byloja, kad tuo metu klerikalai kritikavo atskiras nacionalistinės ideologijos puses — ypač kitų tautų niekinimą, nacionalinį egoizmą. Kitų tautų niekinimą, kurį praktikavo vokiečių fašistai, atvirai smerkia pokariniu laikotarpiu VFR klerikaliniai ideologai.²

Kokios priežastys sąlygoja neigiamą klerikalų pažiūrą į atskiras nacionalistinės ideologijos puses? Visų pirma pažymėtina, kad nacionalizmas, kuris į pirmą vietą kelia savos nacijos (o iš tikrųjų buržuazijos) interesus, kuris stoja po nacionalinio egoizmo ir tautinės neapykantos vėliava, — prieštarauja kosmopolitinės katalikų bažnyčios, vienijančios įvairių nacijų tikinčiuosius, interesams ir tikslams. Turėdamas galvoje nacionalistų ir kosmopolitinės bažnyčios interesų priešingumą, klerikalinis ideologas St. Salkauskis kritikavo vokiečių rasistų skelbiamą tautų neapykantos idėją. Jis rašė, jog rasistinė teorija „yra tos rasinės neapykantos šaltinis, kuri neleidžia tautoms lygiomis sueiti į vieną tarptautinę organizaciją“.³ St. Salkauskis mėgino įrodyti, kad bažnyčia yra ryškus tarptautinio bendradarbiavimo aukščiausioje gyvenimo srityje pavyzdys, kurioje gali tobulai derintis atskiros nacijos ir visos žmonijos interesai.

Visai išskeldami tautų bendravimo religijos srityje reikalą, vadovaujant bažnyčiai, katalikybės ideologai smerkia nacionalistų skelbiamą užsi-sklandimą ir uždarumą, kitų tautų kultūrų niekinimą. Klerikalinis ideologas A. Maceina teigė, kad kultūrinė kūryba turi suderinti nacionalinę specifiką, formą ir bendražmonišką turinį. Be nacionalinės formos kultūra nereali, bet be bendražmoniško turinio ji tuščia. Neigdamas bendražmonišką turinį, nacionalizmas žudo ir konkrečią kultūros formą. „Juo labiau tauta, baimės ar pavydo spiriami, įsitraukia į savo vidų, tuo labiau menkėja josios dvasia. Šiuo atžvilgiu nacionalizmas yra tikriausia priemonė nualinti tautos kultūrą. Kaip senovinė kinų siena sustingdė kinų gyvenimą, taip dvasinis tautų izoliavimasis šiandien graso subergždinti Europos kultūrą“.⁴ Atmesdami uždarumą, izoliaciją, katalikybės ideologai propaguoja visų tautų bendradarbiavimą religijos srityje, mėgina pagrįsti teiginį apie tarptautinį religijos, jos dogmų ir principų pobūdį. Jie ragina visus žmones, nepriklausomai nuo nacionalinės ir rasinės priklausomybės, susijungti religinės pasaulėžiūros pagrindu.

Klerikalų ir nacionalistų prieštaravimai gali pasireikšti tuomet, kai valstybė stengiasi visai pajungti bažnyčią, kaip tai atsitiko fašistinėje Vokietijoje. „Visų kraštų nacionalistai, — rašė klerikalinis laikraštis „Rytas“, — yra valstybės omnipotencijos (visagalybės. — I. Z.) šalininkai, o ši doktrina iš esmės priešinga Bažnyčios mokslui. Valstybinė omnipotencija iš pamatų griauja natūralinę teisę, moralę ir bažnyčios suverenitetą religinėje, pastoracinėje ir moralinėje srityje.“⁵

² Zr., pvz., *Hedwig Conrad-Martius*, *Utopien der Menschenzüchtung*, München, 1955.

³ *Prof. St. Salkauskis*, *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*, Kaunas, 1933, p. 136.

⁴ *A. Maceina*, *Tautinis auklėjimas*, Kaunas, 1935, p. 232.

⁵ *Nacionalizmas ir katalikų bažnyčia*, „Rytas“, 1933.V.16.

Savo nacijos kultas iš esmės prieštarauja pagrindinei bet kurios religijos dogmai — dievo kultui. Dėl to klerikalai skelbia, jog fanatiški nacionalistai negali būti giliai tikintieji. Turėdamas galvoje fašistinę Vokietiją, „Rytas“ rašė, kad nacionalistinės nuotaikos kunigai daro daug žalos bažnyčiai, jog vyskupai kartais toleruoja tuos kunigus, kurie bendradarbiauja su nacionalistais, bet niekuomet jų nelaiko patikimais.⁶

Nacionalizmo ir religijos pažiūros skiriasi ir tuo, kaip suprantamas aukščiausias tikslas. Pasak nacionalistų, nacijos (iš tikrųjų savų kapitalistų) gerovė yra aukščiausias tikslas. Tam tikslui pasiekti aršiausi nacionalistai — vokiškieji fašistai — pajungė visas priemones. Priešingai nacionalistams, klerikaliniai teoretikai skelbia, jog aukščiausias žmogaus tikslas negali būti susijęs su žeme. Svarbiausia žmogaus paskirtis — nežemiškų, antgamtinių tikslų siekimas.

Vadinasi, viena priežastis, verčianti klerikalius ideologus pasisakyti prieš tautų niekinimą, nacionalinį egoizmą, yra susijusi su kosmopolitinės bažnyčios stiprinimo uždaviniais, su kai kuriomis pagrindinėmis bet kurios religijos dogmomis — dievo garbinimas, nežemiškų antgamtinių tikslų pirmenybė žemiškų tikslų atžvilgiu.

Kita priežastis, verčianti klerikalius ideologus panaudoti tautų lygybės idėjas ir kritikuoti nacionalistines tautų neapykantos idėjas, yra susijusi su kova prieš marksizmą ir su pastangomis užkariauti populiarumą liaudyje. Kovoje prieš marksizmą — vienintelę iki galo nuoseklią ir revoliucinę teoriją nacionaliniu klausimu — klerikalai spekuliuoja tautų lygybės idėjomis. Iškraipydami tiesą, jie bando surasti bendrus bruožus marksistinėje ir nacionalistinėje ideologijoje. Klerikalas Maceina, pvz., kaltino marksistus tuo, kad jie, kaip ir nacionalistai, suabsoliutina atskirus kolektyvus, stengiasi įrodyti, kad be religijos negali būti tikros tautų brolybės ir draugystės. „Nacionalistinė svetimųjų neapykanta dar kartą patvirtina amžiną dėsnį, kad žmogiškumas be dieviškumo yra gyvuliškumas.“⁷ A. Maceina teigė, kad krikščionybė skelbia tautų meilę ir lygybę.

Iki šiol mes nagrinėjome svarbiausias priežastis, sukeliančias klerikalų neigiamas pažiūras į atskiras nacionalistinės ideologijos puses. Toliau teks plačiau panagrinėti pagrindinius argumentus, kuriais klerikaliniai ideologai stengiasi pagrįsti visų tautų lygybę.

Krikščionių religija atsirado kaip visų žmonių, visų tautų lygybės religija. Antai, naujajame testamente laiške galatams sakoma: „Tikėjimu į Jėzų Kristų jūs visi esate dievo vaikai. . . Čia nebėra nei žydo, nei graiko; nebėra nei vergo, nei laisvojo; nebėra nei vyriškio, nei moteriškės; nes jūs visi esate vienas Kristuje Jėzuje“. Apaštalo Povilo laiškuose nuolat vartojamas kreipinys „broliai“, kuriuo vadinami tikintieji. Neretai ir šiuo metu kunigai, kreipdamiesi į žmones per pamokslus, vadina juos broliais ir seserimis Kristuje.⁸

Visų žmonių, visų tautų lygybės idėja, kurią skelbė ankstyvoji krikščionybė, buvo viena iš priežasčių, sąlygojusių naujosios religijos populiarumą ir išplitimą. Priešingai judaizmui, kuris savo tautinio egoizmo idėjomis atstūmė kitų tautų žmones, krikščionybė, skelbdama visų žmonių lygybę Kristuje, pritraukė įvairių tautybių paniekintuosius ir pažemintuosius, laužė etnines ir socialines pertvaras, kurios neperžengiama siena skyrė Romos imperijoje gyvenančias tautas. Tai buvo viena iš priežasčių, kurios prisidėjo prie krikščionybės paskelbimo valstybine Romos religija.

Remdamiesi biblijos pasakomis apie Adomą ir Ievą — visų žmonių protėvius — klerikaliniai ideologai gina vieningą žmonijos kilmę, kriti-

⁶ Zr. ten pat.

⁷ A. Maceina, cit. veik., p. 227.

⁸ Zr. J. Ragauskas, Ite, missa est, Vilnius, 1960, p. 147.

kuoja rasistų pažiūras, kad įvairios rasės esančios įvairios rūšys. Klerikalai kritikuoja polifiletinę teoriją, skelbiančią, jog įvairios žmonių rasės atsirado iš įvairių beždžionių rūšių. Kaip žinoma, polifiletinę teoriją panaudojo rasistai, kurie jos pagrindu stengėsi įrodyti nelygią įvairių rasių vertę. Teiginiai gi apie vieningą žmonijos kilmę istorijos eigoje buvo idėjinis tautų lygybės, rasių lygiavertiškumo šalininkų ginklas.

Tautų lygybei pagrįsti klerikalai iškelia teiginį apie kokybinį žmogaus ir gyvūnų skirtingumą, apie lygią visų žmonių psichinių savybių vertę. Tam tikslui klerikalinėje literatūroje panaudojami religiniai, filosofiniai ir gamtiniai-moksliniai argumentai.

Remdamiesi religinėmis dogmomis, klerikalai teigia, jog žmogus užima ypatingą padėtį kosmose. Tai vienintelė būtybė, turinti sielą, kas ir daro žmogų panašų į dievą. Teologai žmogų vadina pasaulio vainiku, dievo kūrinių karaliumi, pasaulio valdovu ir pan. Lygi visų žmonių vertė esanti ta, kad visi jie turi dievišką sielą.

Remdamiesi loginiais argumentais, teologai įrodinėja žmonijos realumą, visų žmonių esminių bruožų bendrumą. Jeigu mes neigiame žmonijos realumą, samprotavo teologas P. Kuraitis, tai mes turime paneigti ir nacijos bei rasės realumą, nes nacijos, rasės, kaip ir žmonijos sąvokos, yra apibendrintos, neatspindi atskiros, konkrečios būtybės. Konkrečioje realybėje neegzistuoja lenkų arba žydų nacijos kaip atskiros konkrečios būtybės, o yra štai tie konkretūs, atskiri lenkai, žydai. Tačiau visuose žyduose bei lenkuose yra realūs, objektyvūs požymiai, kurie ir apibendrinami sąvokoje „nacija“. Panašiai visuose žmonėse yra realūs, objektyvūs požymiai, kurie apibendrinami sąvokoje „žmonija“.⁹

Kalbėdami apie bendruosius, būdingus visai žmonijai požymius, klerikalai pabrėžia, kad net savo biologinėmis savybėmis įvairių rasių žmonės yra daug kuo panašūs, kad bendros savybės yra reikšmingesnės, kaip savybės, skiriančios vieną rasę nuo kitos. Dar didesnis bendrumas, panašumas yra psichinių savybių srityje. Kaip tik dėl to, kad visi žmonės turi sielą, visų žmonių psichinės savybės esminiais bruožais yra panašios. Klerikaliniai autoriai teigia, jog visi žmonės turi tokius bendrus dvasinius požymius, kaip mąstymas, kalba, dorovinė sąmonė, estetinis jausmas, sugebėjimas išrasti, tobulėti.

Klerikalinėje literatūroje kritikuojama Levi-Briulio teorija, skelbusi, kad pirmykščių ir šiuolaikinių atsilikusių tautų mąstymas kokybiškai skiriasi nuo civilizuotų tautų mąstymo. Pirmykščių ir šiuolaikinių tautų mąstymas esąs aloginis, o civilizuotų atsilikusių tautų mąstymas yra loginis. Pasak Levi-Briulio, atsilikusios tautos iš viso nepajėgia vystyti atitrauktą, abstraktų mąstymą. Prieš šią teoriją pasisakė klerikalinis prof. Pr. Dovydaitis. Apibendrinamas Vakarų Europos žymių etnografų darbus, Pr. Dovydaitis rašė: „Trumpai sutraukiant, išvada iš visa pasakyta yra ta, jog šių dienų etnologija persiorientuoja ta prasme, kad primityvų jį žmogų jo dvasinio pajėgumo atžvilgiu vis didesnis tyrinėtojų skaičius pripažįsta esant tikrą, pilną žmogų“.¹⁰

Klerikalai kritikuoja rasistų prasimanymus apie tai, kad skirtumas tarp „aukščiausių“ ir „žemiausių“ rasių esąs didesnis, negu tarp „žemiausių“ rasių ir antropoidinių beždžionių. Pasiremdami mokslininkų tyrinėjimais, teologai teigia, kad primityvaus žmogaus psichiniai sugebėjimai esmingai nesiskiria nuo kultūringo žmogaus psichinių sugebėjimų. Tik primityvaus žmogaus psichika neišvystyta tokiu mastu, kaip kultūringo žmogaus. Auklėjimo eigoje necivilizuotas žmogus gali tapti kultūringu ir

⁹ Žr. P. Kuraitis, Tauta ir jos filosofija, Kaunas, 1940, p. 23.

¹⁰ Prof. Pr. Dovydaitis, Šių dienų mokslo persiorientavimas kai dėl žmogaus dvasios prigimties praeity ir dabarty, „Soter“, 1930, p. 18.

net genialiu žmogumi. Savo knygoje „Dievas — pasaulis — žmogus“ B. Viksva rašė: „Kas kita su gyvuliais. Gyvulį, jo vaiką ir vaikų vaiką kultūrink kaip nori — atsimuši į geležinį vienodumą. Gyvuliai visi to paties lygio; pažangos nė iš vieno iš jų nesulauksi“.¹¹ Autorius nurodo, kad žmogų skiria nuo gyvulio protas, kalba, estetiškas jausmas, dorovinė sąmonė, mokėjimas skirti, kas žmogaus veiksmuose gera ir negera. „Žmogus drovosi, gėdiasi, gyvulys — amžinas begėdis“.¹²

Mes parodėme, kad tautų lygybei ir visų žmonių lygiavertiškumui pagrįsti klerikaliniai autoriai panaudoja įvairių sričių mokslininkų duomenis. Gali susidaryti įspūdis, kad religinės pažiūros apie žmonijos vieningumą, žmonių lygiavertiškumą, kokybinį žmogaus ir gyvūnų skirtingumą neprieštarauja mokslui, kuris taip pat tai pripažįsta. Tačiau šis religinių ir mokslinių pažiūrų atitikimas yra tik tariamas, nes religinės pažiūros apie žmonijos vieningumą, žmonių lygiavertiškumą, kokybinį žmogaus ir gyvūnų skirtingumą yra antimokslinės, kaip ir visos kitos religinės pažiūros. Aiškindami žmonijos vieningumą, žmonių lygiavertiškumą, kokybinį žmogaus ir gyvūnų skirtingumą, klerikaliniai autoriai, pirma, remiasi fantastinių nematerialių būtybių — dievo, sielos — buvimu. Antra vertus, pats žmogus, jau nekalbant apie priskyrimą jam nesančios nematerialios sielos, atskiriamas neperžengiama siena nuo gyvūnų pasaulio. Klerikalai atplėšia žmogų nuo likusios gamtos, neigia bet kokią ryšį tarp gyvūno psichikos ir žmogaus sąmonės, tarp gyvūnų garsinių signalų ir žmogaus kalbos. Antai Viksva teigia, jog „jokio perėjimo iš grynai juslinio šauksmo ar švilpavimo į skiemeninę kalbą lingvistika neranda“.¹³

Išskaidami tarp žmogaus ir gyvūnų neperžengiamą prarają, klerikaliniai autoriai gina dievišką žmogaus sutvėrimą. Pasak to paties Viksvos, „tikrai esminį skirtumą, neperžengiamą tarpekį tarp gyvulio ir žmogaus sudaro 2 pirminės jo galios: protas ir laisvė. Joks medžiaginis pakitėjimas ir biologinė evoliucija negali per tą tarpekį permesti liepto“.¹⁴ Panašiai samprotauja vienas iš šiuolaikinių marksistinės filosofijos kritikų Gustavas A. Veteris. Jis kaltina dialektinį materializmą, nenorintį suprasti, kad milžiniški protiniai žmogaus sugebėjimai negali atsirasti iš gyvūnų pasaulio. Kaip galėjo beždžionė, „mūsų protėvis,— ironiškai klausia teologas,— staiga savaime priėti prie to, kad jis ne tik panaudojo, bet ir ieškojo ir net gamino įrankius“.¹⁵

Šis straipsnis neužsibrėžia uždavinio plačiai sukritikuoti teologinių pažiūrų apie dievišką žmogaus kilmę. Čia tik pažymėsime, kad marksistinė filosofija ir priešakinis mokslas atmeta teiginį apie neperžengiamą prarają tarp gyvūnijos ir žmogaus. Engelsas rašė, kad mums bendros su gyvūnais visos intelektinės veiklos rūšys. Leninas yra nurodęs, kad visa protinio gyvūnų vystymosi raida yra žmogiškosios sąmonės priešistorijis. Pavlovas teigė, kad gyvūnams, visų pirma beždžionėms, būdingas elementarus mąstymas. Daugelis bandymų įtikinamai rodo, kad aukščiausi gyvūnai turi vaizdinius, kurie yra svarbus žingsnis abstrahavimo raidoje, praktiškai vykdo analizę ir sintezę. Beždžionė gali fiksuoti savo dėmesį ant vieno daikto požymio, atsitraukdama mintyje nuo kitų požymių. Būdingas beždžionės vykdomo abstrahavimo bruožas yra tas, kad atitraukiamas požymis neatplėšiamas nuo jo nešėjo, kaip kad matome žmonių tarpe.¹⁶ Bež-

¹¹ B. Viksva, Dievas — pasaulis — žmogus, Kaunas, 1940, p. 270.

¹² Ten pat, p. 286—287.

¹³ Ten pat, p. 278.

¹⁴ Ten pat, p. 268.

¹⁵ Gustav A. Wetter, Der dialektische Materialismus, Verlag Herder Wien, 1958, S. 570.

¹⁶ Зг. А. Спиркин, Происхождение сознания, М., 1960, стр. 53.

džionėms būdingas elementarus apibendrinimas. Tarybiniai autoriai nurodo, jog gyvūnų garsai sudaro genetinę žmogaus pradinių kalbos pakopų prielaidą, jog ir žmogaus doroviniai jausmai turi savo biologines prielaidas aukščiausių gyvūnų instinktuose ir įgūdžiuose: tarpusavio pagalba, bendradarbiavimas, vienas kito gynimas, patelės prisirišimas prie vaikų ir kt.

Iškeldami žmogaus ir gyvūnų ryšį, marksistiniai autoriai kartu pabrėžia kokybinį žmogaus ir gyvūnų skirtingumą, atsiradusį ne dieviškojo tvėrimo keliu, bet pačioje gamtoje, kurioje vyksta kokybiniai pakitimai kiekybinių pakitimų dėka. Mokslas įrodo, kad beždžionės sužmogėjimo procesas buvo ne vienkartinis aktas, kuo kaltina Veteris marksistus. Priešakinis mokslas turi neginčijamų duomenų (jais ir remiasi marksistinė filosofija), kad žmogaus atsiradimo procesas vyko šimtus tūkstančių metų, kad tarp beždžionės driopiteko, iš kurios vystėsi žmogus, ir šiuolaikinio homo sapiens yra eilė pereinamųjų formų.

Krikščioniškąją visų tautų, visų žmonių lygybės idėją imperializmo epochoje kritikuoja daugelis reakcinių ideologų. Jie teigia, jog yra glaudus ryšys tarp krikščionybės ir jų nekenčiamo socializmo, jog krikščioniška idėja sudaro lyg tiltą, atvedusį į socialistinius visų nacijų lygybės reikalavimus. Antai krikščioniškąją nacijų lygybės idėją aštriai puolė reakcinės imperialistinės buržuazijos trubadūras Nicšė. Jis rašė, kad „mokymo „lygios teisės visiems“ nuodus krikščionybė pasėjo labai plačiai. Iš pačių kvailių instinktų tamsių kampelių krikščionybė sukėlė mirtiną priešišką nuolankumo ir pagarbaus atstumo tarp žmogaus ir žmogaus jausmui“.¹⁷ Pažangos priešas Nicšė pabrėžė krikščioniško lygybės mokymo... ir proletarinės revoliucijos ryšį, kuris „krikščioniškus pasaulinius sprendimus... tik įkūnija kraujyje ir nusikaltimuose“.¹⁸ Socialdarvinistas Tilė manė, jog iš krikščioniškojo mokymo, kad visi žmonės esą dievo vaikai ir lygūs prieš dievą, galų gale išaugo humanizmo ir socializmo idėjos, pasak kurių visi žmonės turį lygią teisę egzistuoti, yra lygiateisiai. Krikščioniškąją visų žmonių lygiavertiškumo idėją įnirtingai puolė nacistinis „teoretikas“ Rozenbergas ir jo bendraminčiai.

Krikščioniškąją visų žmonių lygybės idėją teigiamai vertino revizionistas Lukačas. Jis rašė, kad „principą, kuris sudarė istorinį krikščionybės progresą, kuris (principas), nors ir abstrakčiai pripažino visų žmonių lygybę (prieš dievą) — aistringai atmetė šiuolaikiniai rasistiniai teoretikai“.¹⁹

Pažiūra apie istorinį krikščioniškosios žmonių, tautų lygybės idėjos pažangumą, apie tos idėjos ir socialistinių reikalavimų ryšį negali būti pripažinta teisinga.

Krikščionybė atsirado kaip engiamųjų, išnaudojamųjų judėjimas. Savo atsiradimo metu ji kažkoku būdu atspindėjo socialinį liaudies masių protestą, o taip pat liaudyje giliai glūdinčias visų žmonių, visų tautų lygybės idėjas, tautų engimo, apiplėšimo pasmerkimą.²⁰ Tačiau krikščionybė nukreipė socialinį engiamųjų protestą, svajones apie visų tautų lygybę reakcine linkme, siedama visų paprastų žmonių svajonių įgyvendinimą ne žė-

¹⁷ Фр. Ницше, Антихристианин, С.-П., 1907, стр. 54.

¹⁸ Ten pat, p. 55.

¹⁹ Georg Lukács, Die Zerstörung der Vernunft, Berlin, 1955, S. 535.

²⁰ Apie rusenantį liaudyje tautų pavergimo pasmerkimą liudija neseniai aptikti Jordanijoje Kumrano bendruomenės rašyti dokumentai (maždaug III a. pr. m. e. — II a.), turintieji didelę reikšmę ankstyvajai krikščionybei tirti. Viena dokumente — „Paslapčių knyga“ rašoma: „Argi ne visos tautos nekenčia neteisybės, o vis dėlto ji jų tarpe yra. Argi ne visos tautos giria teisybę, bet argi laikosi jos? Kokia tauta pageidauja būti engiama stipresniosios? Kas pageidauja, kad jo turtas būtų nedorai apiplėštas? O kokia tauta neengia savo kaimyno? Kur rasi tautą, kuri negrobsto kitos nuosavybės?“ Zr.: И. Д. Амузин, Рукописи Мертвого моря, М., 1960, стр. 117.

mėje, o po mirties. Krikščionybė paskelbė žmonių, tautų lygybę ne gamtinėje, o antgamtinėje būklėje (naudojant teologinę terminologiją „in ordine supernaturali“, o ne „in ordine naturali“). Antgamtinės žmonių, tautų lygybės prieš dievą idėjos pažangumo šalininkai turėtų tuo pačiu pripažinti, kad ir tokia religinė idėja kaip antgamtinė laimė, kurią skelbia visų tikėjimų dvasininkai, taip pat yra pažangi. Iš tikrųjų krikščioniška visų žmonių, tautų lygybės idėja, kaip ir visų religijų skelbiama nežemiškos laimės idėja yra reakcinės, nes jos atitraukia žmones nuo kovos už tikrą laimę, už tikrą žmonių lygybę ir tautų lygiateisiškumą. Kaip tik dėl to žmonių, tautų lygybės klausimu tarp socializmo ir krikščionybės yra esminis priešingumas. Priešingai krikščionybei, socializmas reikalauja įgyvendinti žmonių lygybę, tautų lygiateisiškumą žemėje. Priešingai religijai, kuri savo idėjomis atitraukia tikinčiuosius nuo kovos už tautų lygiateisiškumą, socializmas nurodo moksliskai pagrįstą kelią, kaip įgyvendinti seną liaudies svajonę apie glaudų visų tautų bendradarbiavimą, apie tokį laiką, kuomet išnyks tautų pavergimas, stipresniųjų tautų viešpatavimas silpnesniosioms. Ši svajonė įgyvendinta Tarybų Sąjungoje, visoje socialistinėje stovykloje, kurioje tautos broliškai padeda viena kitai ir visiems laikams panaikinta stipresniųjų, galingesniųjų tautų prievarta silpnesniųjų atžvilgiu.

Krikščionybė ir nacionalizmas ne tik skiriasi savo pažiūromis, bet turi daug bendrų pusių. Krikščionybė, kaip ir nacionalizmas, visomis savo išgalėmis, priemonėmis gina išnaudotojišką kapitalistinę santvarką, teoriškai pagrindžia jos būtinumą. Antai popiežius Pijus XII mokė, jog visuomet busią turtuolių ir beturčių; tai nekintama žmogiškosios būties sąlyga, duodanti galimybę manyti, kad taip busią visuomet. Jo įpėdinis popiežius Jonas XXIII pirmojoje savo enciklikoje jau aiškino, kad dievas sukūręs skirtingas visuomenės klases, kad tas, kuris drįsta neigti visuomeninių klasių padėtybę skirtumų būtinumą, sukyla prieš pačią gamtos nustatytą tvarką. Žemesnio rango teologai kartais su tam tikru susigraudinimu kalba apie proletariato priespaudą, „peikia“ turtinę nelygybę, sukeliančią „daug išnaudojimų“, nedorybių, skurdą, vargą ir nusikaltimus. Tačiau tas susigraudinimas tarnauja tokiems teologams ne tam, kad būtų panaikinta privatinė gamybos priemonių nuosavybė, darbininkų išnaudojimas. Atvirkščiai, tokių teologų nuomone, privatinė nuosavybė, išnaudojimas yra būtini. Jeigu nebūtų privatinės nuosavybės, tai, pasak jų, skurdas taptų visų dalia, ir gyvenimas būtų dar sunkesnis. „Teisybė, kad šiandien pasaulyje yra labai daug nedorybių, daromų dėl turto. Teisybė, kad yra daug išnaudojimo, daug vargo ir skurdo. Tačiau dėl viso to yra kalta ne privatinė nuosavybė, o žmonių bloga valia, dorovinis žmonių sugedimas. Jeigu nebūtų privatinės nuosavybės, nedorybės būtų vis tiek daromos ir, be to, žmonėms būtų dar sunkiau gyventi, nes tuomet visi žmonės pasidarytų vargšais ir beturčiais.“²¹

Teoriškai gindama kapitalistinę santvarką, krikščionybė tarpiniu būdu gina nacionalistinę ideologiją, remia tautų neapykantos; rasizmo idėjas, nes kol egzistuoja kapitalizmas, tol egzistuoja tautų pavergimas ir engimas, nacionalinė ir rasinė diskriminacija praktikoje, nacionalizmo ir rasizmo ideologija.

Krikščionybė ne tik tarpiškai gina nacionalizmą. Galima drąsiai teigti, kad teoriniame krikščionybės arsenale randama nemaža idėjų, pažiūrų, iš esmės nesiskiriančių nuo nacionalistų skelbiamų idėjų ir pažiūrų.

Teologai gina svarbiausią buržuazinio nacionalizmo idėją apie „tautos vienybę“. Šita idėja krikščionybėje yra skelbiama po „artimo meilės“

²¹ St. Gruodis S. J., Laikykis įsakymų, Kaunas, 1939, p. 220.

skraiste. Iš esmės, „artimo meilės“ principas kapitalistinėje visuomenėje eina koja kojon su nacionalistiniu „tautos vienybės“ principu. Tiek vienas, tiek kitas principas neigia klasinių interesų priešingumą, skelbia darbininkų ir kapitalistų susitaikymo idėją. Tiek vienas, tiek ir kitas principas kapitalistinėje visuomenėje savo smagaliu nukreiptas prieš klasių kovą. Bažnyčia iš viso neigia objektyvų klasinių prieštaravimų pagrindą. Klerikaliųjų ideologų nuomone, darbininkų antipatija kapitalistams kyla visų pirma dėl tikėjimo silpnėjimo. Šių nesutarimų nebūtų, jeigu tiek darbininkai, tiek kapitalistai daugiau tikėtų į dievą, vadovautųsi savo gyvenime artimo meilės dvasia.

Bet kokia religija skelbia esanti vienintelė teisinga, ugdo religinį fanatizmą, aistringą neapykantą kitatikiams. Kitatikiai gi paprastai yra kitų tautybių žmonės. Vadinasi, religinis fanatizmas ir nacionalistinė kitų tautybių neapykantos idėja eina koja kojon, panašiai kaip „artimo meilės“ ir „tautos vienybės“ idėjos. Tiek religinis fanatizmas, tiek ir nacionalistinė tautų neapykantos idėjos istorijoje buvo dvasinis ginklas, įkvėpęs grobikiškus karus. Religinio fanatizmo įkaitinti tikintieji su panieka ir neapykanta žiūrėjo į kitas tautybes, žiauriai susidorodavo su kitatikiais. Pavyzdžiui, islamas skirsto visus žmones į musulmonus ir „netikratikius“, o visas šalis — į musulmonišką ir nemusulmonišką šalį. „Koranas ir juo pagrįsti musulmoniški įstatymai,— rašė K. Marksas,— suveda įvairių tautų geografiją ir etnografiją į paprastą ir patogią formulę — dalija jas į dvi šalis ir dvi nacijas: musulmonus ir nemusulmonus. Nemusulmonas — tai „charbi“, priešas. Islamas stato nemusulmonus už įstatymo ribų ir sudaro tarp musulmonų ir nemusulmonų nenutrūkstamos nesantaikos būklę.“²² Po religinį fanatizmą kurstančio islamo vėliava arabai VII a. užkariavo daugelį šalių, ugnimi ir kalaviju platino savo tikėjimą.

Nacionalinę neapykantą ir religinį fanatizmą ištaisais amžiais kurstė popiežiai, bažnyčia. Antai, bažnyčiai reikalaujant, iš Ispanijos buvo išvaryti maurai. Popiežiai laimino kryžiaus žygius prieš stabmeldžius, musulmonus. Popiežiai buvo kryžiaus žygių prieš lietuvius svarbiausi įkvėpėjai ir organizatoriai. Agresijai pagrįsti klerikalai skleidė niekinamą pažiūrą į stabmeldžius, teoriškai stengėsi pateisinti didžiausius žvėriškumus ir piktadarybes. Antai kryžiuočių ordino viršūnės teigė, jog stabmeldžiai lietuviai esą būtybės, neturinčios žmogiškų teisių, ir iš viso neturį teisės gyventi šiame pasaulyje. Išauklėti religinio fanatizmo ir neapykantos pagonims dvasia, kryžiuočiai pasižymėjo didžiausiais žiaurumais: jie niokojo lietuvių žemes, užmušinėjo nekaltus senelius ir vaikus, išprievartaudavo moteris, grobstė ir degino vietinių gyventojų sodybas, nesidrovėjo jokioms priemonėm — klasta, melu, apgavystėmis, siekdami savo grobikiškų tikslų.

Imperializmo epochoje nacionalistus ir klerikalus sieja antikomunizmas, o antikomunizmas dažnai nudažomas tautų neapykantos spalvomis. Taip buvo buržuazinėje Lietuvoje, kurioje antikomunistinė fašistų ir klerikalų propaganda siekė kurstyti neapykantą, priešišumą rusų tautai, kitoms tarybinėms tautoms, kurios nuvertė išnaudotojų jungą ir statė socializmo rūmą. Taip buvo fašistinėje Vokietijoje, kur hitlerininkai mėgino pagrįsti antikomunizmą rasiniais argumentais, šmeižė tarybines tautas, priskyrė jas prie žemesniųjų rasių, o pačią Tarybų Sąjungą niekinamai vadino rasiniu chaosu.

Klerikalai ir nacionalistai, būdami tos pačios buržuazijos interesų reiškėjai, sutinka ir atskirais kitais teoriniais klausimais. Antai klerikalinis ideologas A. Maceina kartojo nacionalistinį teiginį, kad vienos rasės, nacijos žmonės instinktyviai traukiasi vienas prie kito, o įvairių rasių žmonės — atsiriboja vienas nuo kito. Maceina kartojo rasistų ir naciona-

²² К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 10, стр. 167.

listų prasimanymą, kad rasinis išdidumas, o taip pat rasinė neapykanta yra gamtiniai, įgimti žmogaus jausmai; tai gyvuliniai pradai žmogui.²³

Pažiūras apie įgimtą rasinę, nacionalinę antipatiją kasdien griaua socialistinių šalių praktika. Tiek atskirose socialistinėse šalyse, tiek tarp socialistinių šalių susiklostė nuoširdi visų tautų ir rasių draugystė, broliškas bendradarbiavimas. Socialistinių šalių įvairių tautybių, įvairių rasių žmonės jaučia vieni kitiems ne antipatiją ir neapykantą, o pagarbą ir simpatiją. Tarybų Sąjungoje išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu vyksta vis glaudesnis tautų suartėjimas, kuris apima tiek ekonominę, tiek politinę, tiek dvasinę kultūros sritį. Vis daugiau bendrų bruožų sutinkame atskirų tautybių žmonių psichikoje.

Nacionalistų ir klerikalų pažiūras apie įgimtą rasinę, nacionalinę neapykantą griaua ir kiti visuomenės gyvenimo faktai. Socialistinių šalių tautos simpatizuoja buvusioms kolonijinėms šalims, nusimetusioms imperialistų jungą, ir draugiškai su jomis bendradarbiauja. Kapitalistinių šalių komunistų partijose petys į petį kovoja prieš samdomąją vergovę, už taiką ir socialinę pažangą įvairiu nacių, įvairių tautybių atstovai. Mūsų šiuolaikinis gyvenimas įtikinamai rodo, kad imperialistai ir jų ištikimi tarnai-klerikalai yra rasinės bei nacionalinės neapykantos kurstytojai ir rėmėjai. Kai tik tauta nusimeta imperialistų jungą, dešimtmečiais kurstoma nacionalinė rasinė neapykanta netenka dirvos po kojomis ir užleidžia vietą tautų, rasių draugystei. Apie tai ryškiai liudija Kubos revoliucija. Ilgus metus visoje Lotynų Amerikoje, tame tarpe ir Kuboje, JAV imperialistai ir pasidavusi jiems buržuazijos dalis skleidė neapykantą 106 milijonams vyrų ir moterų, kurie turi tamsią odos spalvą — negrams ir indėnams, metisams ir mulatams. Išvadavusi tėvynę nuo amerikinių imperialistų ir jų statytinių vergovės, Kubos revoliucija per trumpą laiką panaikino rasinę diskriminaciją. Kuboje, kur valdžia priklauso liaudžiai, visų rasių, visų tautybių žmonės gyvena draugiškai, didvyriškai, pasiaukojamai gina revoliucijos užkariavimus, yra pasirengę geriau mirti, negu vėl patekti imperialistų vergovėn. O kitose Lotynų Amerikos šalyse, kur ir toliau šeiminkauja JAV imperialistai ir vietinė oligarchija, rasinė diskriminacija tebeklesti.

Priešakinis mokslas neginčijamai įrodė, kad rasinės neapykantos jausmas yra ne biologinis, bet socialinis. Rasės egzistuoja jau labai seniai, o rasinė neapykanta atsirado palyginti neseniai, vadinamojo pradinio kapitalo kaupimo laikotarpiu. Vergovinėje santvarkoje rasinės neapykantos nebuvo. Egiptiečiai su panieka kalbėdavo apie juoduosius, gyvenusius Pietų šalyse. Bet jie taip pat žiūrėjo iš aukšto ir į kitus svetimsalius. Egiptiečiai, kaip ir kitos senovės tautos, nesmerkdamo vedybų su belaisviais, kad ir kokia būtų jų odos spalva.²⁴ Laisvieji graikai taip pat niekino juoduosius vergus, bet ne dėl jų odos spalvos, o dėl jų socialinės padėties. Nemaža vergų priklausė tai pačiai rasei, kuriai priklausė laisvieji. Graikai niekino visus barbarus, tačiau ši panieka rėmėsi ne rasiniais, bet kultūriniais sumetimais. Į barbarus buvo žiūrima kaip į tokius, kurie dar nepasiekė graikų civilizacijos lygio. Vedybos tarp graikų ir kitų rasių žmonių buvo dažnas reiškinys. Aleksandras Makedonietis vedė dvi persų princeses, o dešimtys tūkstančių jo karių vedė indes. Panaši padėtis buvo ir vergovinėje Romos imperijoje. Romėnai niekino visus vergus ne rasiniais sumetimais. Romos vergai buvo įvairiausių rasių atstovai: nubijiečiai ir etiopai, germanai ir keltai. Romos piliečiai nerodė pagarbos užkariautoms tautoms ir kalbėjo apie jas su panieka, nepaisant tų tautų rasinės priklausau-

²³ Žr. A. Maceina, cit. veik., p. 5—6.

²⁴ Г. Кеннет Л. Литтл, Раса и общество в книге «Расовая проблема и общество», М., 1957, стр. 86.

somybės. Romos kareiviai laikydavo gėdingu dalyku vesti barbarus. Tačiau ir šiuo atveju nulėmdavo ne rasiniai sumetimai, o Romos piliečiams nustatytos vedybų taisyklės.

Klerikalų ir nacionalistų bendrumas dar labiau išryškėja, nagrinėjant jų praktinę veiklą.

Istorijos bėgyje įvairių tikėjimų vadovai iškyla kaip kitų tautybių pavergėjai ir smaugėjai. Apie tai liudija jau mūsų nagrinėti grobikiški arabų karai, popiežių laiminami kryžiaus karai. Apie tai taip pat liudija Afrikos negrų pavertimas vergais. Romos popiežiai dar XV a. pabaigoje kategoriškai uždraudė, grasindami atskyrimu nuo bažnyčios, paversti vergais negrus, gimusius laisvais. Tačiau tikrovėje šis draudimas egzistavo tik popieriuje. Popiežiai niekuomet savo grasinimų nevykdė nei krikščionių valstybių, kurios ir toliau plėtė vergų prekybą, nei katalikų-vergvaldžių, išnaudojusių juodų vergų darbą Amerikos plantacijose, atžvilgiu. Ispanų vyskupo Laso Kasaso pasiūlymas leisti kiekvienam ispanui emigrantui turėti dvylika vergų-negrų reiškė oficialią vergų prekybos Naujajame pasaulyje pradžią.²⁵ Anglijoje klerikalai daugiau kaip du šimtmečius beveik vieningai laiminio vergų prekybą. „Ne tik anglų pirkliai, bet ir „šventoji bažnyčia“ tuko nuo kraujuotos vergų prekybos pajamų“.²⁶

Būdami vergvaldžių ir vergų medžiotojų rėmėjai, atskiri dvasininkai mėgino teoriškai pateisinti vergų prekybą, nežmonišką negrų medžioklę. Tuo tikslu buvo panaudotas biblijos mitas apie tris Nojaus sūnus — Jafetą, Simą ir Chamą. Šis mitas buvo aiškinamas taip: dievo numylėtinis Jafetas yra baltosios rasės protėvis; Simas davė pradžią geltonajai rasei, o dievo prakeiktas Chamas yra juodosios rasės protėvis. 1772 m. buvo paskelbta dvasininko Tomaso Tompsono knyga „Kaip vergų prekyba Afrikos pakrantėje derinasi su humaniško ir religinio apreiškimo principais“. 1852 m. dvasininkas Džosaja Pristas išleido knygą „Vergų prekybos pateisinimas biblijoje“. 1839 m. popiežius Grigalijus XVI rašė apie vergovę, kad ji nesudaro kliūtis dangaus karalystei pasiekti.

Per 500 metų katalikų bažnyčia įkvėpė ir gynė kolonializmą. Kolonializmo aušroje, XV a. pabaigoje, popiežiai laiminio Portugaliją ir Ispaniją, pradėjusias grobikiškus žygius, siekdamas užkariauti užjūrio žemes. Kartu su kareiviais ir pirkliais į užjūrio kraštus leidosi ir katalikų pamokslininkai. Prisidengdami stabmeldžių pavertimu krikščioniais, misionieriai Amerikoje naikino senovės indėnų originalios kultūros paminklus. Jie laikė čiabuvius atskirose gyvenvietėse ir žiauriai juos išnaudojo. „Kolonizatoriai — pasauliečiai ir dvasininkai — tiesiog pareikšdavo, kad indėnai — ne žmonės. Praėjo nemaža metų, kol vienas iš popiežių maloningai pripažino žmonėmis Amerikos aborigenus“.²⁷ Azijos kraštuose krikščionių misionieriai buvo ištikimi kolonizatorių sąjungininkai. Jie padėjo užkariautojams pavergti vietinius gyventojus, propagavo nuolankumą ir paklusnumą. Pats Vatikanas niekuomet nesmerkė kolonializmo. Imperializmo epochoje Vatikano misijinė veikla nenutrūkstamai susijusi su kolonijinių valstybių politika.

Po pirmojo pasaulinio karo Vatikanas glaudžiai bendradarbiavo ir visokeriopai rėmė pačius kraštutinius nacionalistus — fašistus. Tokios gilios Vatikano simpatijos paaškinamos tuo, kad fašizme, ypač Musolinio ir Hitlerio asmenyse, popiežija matė jėgą, galinčią kovoti sėkmingai prieš bolševizmą. Vatikanas padėjo fašistams užgrobti valdžią Italijoje. „Per dvidešimtį fašizmo viešpatavimo metų Italijoje tarp Vatikano ir fašistinio

²⁵ *Зг. Уильям З. Фостер*, Негритянский народ в истории Америки, М., 1955, стр. 34.

²⁶ *Тен пат*, р. 38.

²⁷ *И. Кравченко, С. Эфиров*, 500 лет колониальной политики Ватикана, «Наука и религия», 1960, № 5, стр. 51.

režimo ne kartą įsižiebavo aštrūs ginčai dėl mokyklos, dėl jaunuomenės auklėjimo, dėl bažnytinės ir civilinės santuokos, dėl rasistinių įstatymų, dėl katalikiškųjų organizacijų ir t. t. Tačiau, nežiūrint visų laikinų nesutarimų, Vatikano sąjunga su fašizmu pasiliko nepajudinama. Popiežių enciklikose nėra žodžio nėra prieš fašizmą. Paprastai visais ginčijamais klausimais Vatikanas galų gale nusileisdavo fašistiniam režimui, gėdingai teisindamasis, kad religija liepanti „atiduoti, kas ciesoriui, ciesoriui.“²⁸

Vokietijoje katalikų centro partija nuvalė kelią fašistinei diktatūrai. Centro partijos lyderiai aktyviai dalyvavo slaptuose bankų ir monopolijų atstovų pasitarimuose su hitlerininkais, pasibaigusiose fašistinės diktatūros įvedimu. Nuvaliusi kelią hitlerizmui, centro partija 1933 m. liepos mėn. 5 d. pasiskelbė nebeegzistuojanti. Vatikanas buvo pirmoji valstybė, kuri 1933 metais sudarė konkordatą su fašistine Vokietija, tuo pačiu sustiprindamas jos politinę padėtį ir pakeldamas jos autoritetą katalikų akyse. Kai kurie žymūs katalikų veikėjai garbino Hitlerį, laikė jį pasaulio gelbėtoju nuo bolševizmo, pačiu aršiausiu kovotoju prieš ateistus. Katalikų veikėjas, kelių universitetų profesorius Gonzakas de Reinoldas rašė: „Hitlerizmo pagrindu sveika tai, kad jis yra spiritualistinė reakcija prieš ekonominį ir politinį materializmą, į kurį buvo pasinėrusi Vokietija... Ligi atėidamas į valdžią jis buvo vienintelė partija, vedusi kovą ne žodžiais, bet darbais prieš bedievius.“²⁹

Kupinas dėkingumo fašistams, Gonzakas de Reinoldas teisingo ir viduramžišką pasaulio ir vokiečių tautos rašytojų, mąstytojų knygų deginimą, kuriuo hitleriniai pogromininkai pradėjo savo žygį prieš pažangiąją kultūrą: „Čia visai nesmerkiu, kad pradžioj studentai degino knygas. Priešingai, tai buvo sveika reakcija prieš pūliuojančią intelektualinę anarchiją. Kas pažįsta knygas, kokios Vokietijoje buvo leidžiamos ir skaitomos ir kiek bloga jos padarė, sutiks, kad rašymas į indeksą ir valymas buvo viešo naudingumo operacija.“³⁰

Klerikalų saldžias frazes apie tautų lygybę, apie būtinumą kovoti prieš nacionalinę neapykantą griauna ir Lietuvos istorija. Nekalbant apie kryžiuočius, kurie stengėsi pavergti lietuvių tautą, dvasininkija nuo pat pradžios pasireiškė kaip jėga, kuri kurstė tautinę nesantaiką ir niekino senąją liaudies kultūrą, kalbą. Iš karto po katalikybės įvedimo Lietuvoje kunigai pradėjo ugdyti nepasitikėjimo jausmą rusams, su kuriais lietuviai palaikė gerus kaimyninius santykius. Katalikybę Lietuvoje platinė sveltimi liaudžiai kunigai, „kurie... niekino liaudies senąją kultūrą, lietuvių liaudies papročius, dainas, vaizdingąjį liaudies meną. Todėl nenuostabu, kad katalikybė Lietuvoje plito labai lėtai“.³¹

Lietuvai patekus į carinės Rusijos sudėtį, klerikalai persiorientavo ir pradėjo tarnauti carui. Tai aiškiai pasireiškė po 1863 m. valstiečių sukilimo. Klerikalai atvirai rėmė carą ir dvarininkus. Kartu jie skleidė nacionalistines idėjas, ugdė neapykantą rusų tautai, antisemitizmą.

Buržuazinėje Lietuvoje visų tikybių — krikščionių, žydų klerikalai glaudžiai bendradarbiavo su atvirais nacionalistais-tautininkais. 1926 m. krikščionys demokratai padėjo fašistams-tautininkams užgrobti valdžią krašte ir įvesti žiaurią antiliaudinę diktatūrą. 1939 m. krikščionys demokratai sudarė bendrą frontą su hitlerininkams patsidavusiais voldemarininkais ir atvirai pasuko žvėriško nacionalizmo link. Žydų klerikalai palaikė fašistinį Smetonos režimą, šmeižė komunistus.

²⁸ M. M. Seinmanas, Vatikanas dviejų pasaulinių karų laikotarpiu, Kaunas, 1949, p. 70.

²⁹ *Gonzague de Reynold*, Tragiškoji Europa, d. II—III, Kaunas, 1938, p. 124.

³⁰ Ten pat, p. 132.

³¹ Lietuvos TSR istorija, t. I, Vilnius, 1957, p. 128.

Hitlerinės okupacijos metais bažnyčios vadovybė su arkivyskupu Skvirecku priešakyje karštai sveikino žvėriškus vokiškuosius fašistinius grobikus. Kai kurie kunigai suorganizavo ginkluotas gaujas, padėjusias hitlerininkams veržtis į Lietuvą, žudė tarybinius aktyvistus. Didžiojo Tėvynės karo išvakarėse ginkluotą gaują organizavo kunigas Šapoka ir jo bendrininkai. Ši gauja netoli Varnių miestelio atidengė ugnį į besitraukiančius raudonarmiečius, areštavo daug tarybinių aktyvistų, gaudė ir paskui šaudė atsilikusius karius. Betygalos kunigas Plaukys okupacijos metais sudarė du rinktinius žudikų būrius. Jo rankos šventino ginklus ir laimino žudikus. 1943 m., kai hitleriniai žvėrys pakankamai pasirodė esą aršiausi tautų neapykantos skleidėjai, kitų tautų niekintojai ir budeliai, J. Skvireckas ragino lietuvius stoti į hitlerinę kariuomenę. Fašistinės okupacijos metais ypač biauariai pasirodė vyskupas M. Reinsys. Buržuazinėje Lietuvoje 1939 m. Reinsys kritikavo rasizmą, smerkė tautų neapykantą, o okupacijos metais jis lyg chameleonas pakeitė savo spalvą: pradėjo garbinti Hitlerį, rasizmą, pats skleidė šovinizmą ir kurstė tautų neapykantą.

Dvasininkų ir hitlerininkų bendradarbiavimas okupacijos metais ne vienam tikinčiajam atvėrė akis, padėjo atsikratyti religiniais prietarais. Buvęs kunigas J. Ragauskas rašė, kad ne vienas žmogus karo metu skundėsi jam, kad pradėjęs abejoti dievo buvimu. „Nematomė mes šio karo baisybėse nei dievo išminties, nei jo gerumo, nei visagalybės“, — sakydavo jį man. O kai kas dar man pridurdavo: „Aš, būdamas dievo vietoje, daug protingiau sutvarkyčiau pasaulį“.³²

Buvusi tikinti Ald. Janušaitytė, po to, kai pamatė dokumentinį filmą „Kryžiaus šešėlyje“, rašė: „Neseniai pamačiau dokumentinį filmą „Kryžiaus šešėlyje“. Visa tai, ką mačiau, man atvėrė akis. Juk tie patys kunigai — dievo tarnai — laimino hitlerininkus, tuos žiaurius budelius, kurie išdegino ir sunaikino ne vieną kaimą, miestą, kurie kankino nekaltus žmones, degino bei žudė mažus vaikus. Dabar vėl kunigai, pridengę savo juodus darbus sutana, laimina lengvatikius žmones. Ta pačia ranka, kuri darė nusikaltimus, dalija komuniją ir tą pačią ranką bučiuoja tikintieji“.³³

Klerikalų ir buržuazinių nacionalistų sąjunga juodomis spalvomis įrašyta į pokario Tarybų Lietuvos istoriją. Dar hitlerinės okupacijos metais buržuaziniai nacionalistai su hitlerininkų pagalba sukūrė banditinių pogrindį. Išvadavus Lietuvą iš okupacijos jungo, buržuazinės-nacionalistinės gaujos, užsienio žvalgybų remiamos, pradėjo savo nusikalstamą veiklą prieš lietuvių tautą: jie žudė ir kankino valstiečius, mokytojus, darbininkus, komjaunuolius, tarybinius aktyvistus. Šiuo metu šimtuose įstaigų dirba tarybiniai žmonės, patys nukentėję arba netekę savo artimųjų nuo banditų.

Šiame liaudies sūnų ir dukrų naikinimo darbe buržuazinės-nacionalistinės gaujos gavo didžią dalies dvasininkų paramą. Nemaža kunigų palaiškė banditus moraliai, vaizdavo juos kaip kovotojus už krašto laisvę, saikdino jų dalyvius, organizavo antitarybinių atsišaukimų platinimą. Reaciniai dvasininkai teikė banditiniam pogrindžiui nemažą organizacinę pagalbą. Eilė kulto tarnų verbavo prijaučiančius į gaujas, buvo banditų ryšininkai, teikė banditams materialinę pagalbą, aprūpino juos maistu, pinigais, slėpė juos savo patalpose. Kai kurie dvasininkai patys steigė buržuazinių nacionalistų gaujas. Pavyzdžiui, Lankeliškių kunigas J. Lelešius 1946—1947 metais buvo vienos gaujos vadas. Buvusioje Marijampolės apskrityje, viename Lelešiaus bunkerių buvo rastas iš adatų padarytas penkiakampės žvaigždės antspaudas, kuriuo banditai ženklindavo savo aukas.

³² J. Ragauskas, Kodėl mečiau kunigybę, „Tiesa“, 1958.IV.20.

³³ Ald. Janušaitytė, Stebuklus sukuria žmonės, „Tiesa“, 1962.II.9.

Pačių banditų ideologijoje susiliejo buržuazinis nacionalizmas ir religinis fanatizmas. Faktai liudija, kad banditai su dievo vardu, su maldomis vykdė savo žiaurius nusikaltimus. Maldos lydėjo banditą per visą jo niekšiškos veiklos laiką: jis meldavosi prieš žygį, prieš kautynes, prašydavo dievą palaiminti jo veiksmus ir sunkų darbą, vesti jį per vargus ir pavojus į laimėjimą, suteikti jam ir jo sėbrams drąsos ir narsumo. Atlikę savo „žygdarbius“, banditai be sąžinės graužimo tikėjo, kad jų veikla dievo leista, nes, anot religijos, be aukščiausiojo valios net plaukas nenukrinta nuo galvos.

* * *

TSKP Programa nacionalinio klausimo srityje iškėlė uždavinį — toliau visapusiškai vystyti visų tarybinių nacijų ir tautybių ekonomiką ir kultūrą, užtikrinti vis glaudesnę brolišką jų bendradarbiavimą, savitarpio pagalbą, susitelkimą. Tarybinių tautų suartėjimas, glaudesnis bendradarbiavimas ne prieštarauja, o skatina kiekvienos nacijos ekonomikos ir kultūros suklestėjimą. Tačiau tautų draugystei, suartėjimui kliudo religiniai prietarai. Ugdydami religinį fanatizmą, aukštindami savo religiją, kulto tarnai palaiko užsisklendimą, užsidarymą, skatina nepasitikėjimą tarp įvairių tikiųjų, kitų tautų žmonių. Judaistinė religija skatina užsisklendimą, atitraukia žydų darbo žmones nuo bendrų visų tarybinių žmonių reikalų, ugdo meilę buržuaziniam Izraeliui. Mūsų respublikoje daugelio kunigų ideologija lieka religinė-nacionalistinė. Šiuo metu atskiri kulto tarnai stengiasi suplakti religinius įsitikinimus ir nacionalinius jausmus. Prieštaraudami istorijos faktams, eilė kulto tarnų teigia, kad gilus krikščioniškumas — vienas iš nacionalinio charakterio bruožų, kad bažnyčia esanti nacionalinių ypatumų saugotoja. Tokie melagingi įtikinėjimai kenkia tarybinių tautų suartėjimui, ugdo užsisklendimą ir nacionalistines nuotaikas. Tautų draugystei didžiai kenkia ir religinės tradicijos.

Kova prieš nacionalizmo liekanas ir religinius prietarus kartu yra kova už naują komunistinės epochos žmogų, kova už humaniškiausios komunistinės moralės principų pergalę.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko
vardo universitetas
Filosofijos katedra

Įteikta
1962 m. balandžio mėn.

РЕЛИГИЯ И НАЦИОНАЛИЗМ

И. ЗАКАС

Резюме

В статье освещается отношение национализма и религии, главным образом католичества. В ней отмечается, что взгляды клерикалов и националистов не вполне совпадают. Клерикалы в годы буржуазной Литвы критиковали отдельные стороны националистической идеологии, в особенности презрение к другим народам, национальный эгоизм, потому что презрение к другим народам и национальный эгоизм противоречат интересам и целям космополитической католической церкви, объединяющей верующих разных национальностей. Культ своей нации противоречит основному догмату любой религии — культу бога. Кроме того,

клерикалы используют идеи равенства народов в борьбе против марксизма.

В статье приводятся основные аргументы клерикалов в пользу равенства всех народов: соответствующие положения нового завета, качественное отличие человека и животных, «богоподобие» человека.

Христианскую идею равенства народов критиковали справа такие реакционные идеологи, как Ницше, социал-дарвинист Тиле, нацист Розенберг.

В статье критикуются взгляды ревизиониста Лукача, отмечающего прогрессивность христианской идеи равенства народов. В действительности провозглашение христианством равенства народов в сверхъестественном, а не естественном положении сыграло реакционную роль, отвлекло трудящихся от борьбы за подлинное равноправие.

Христианству и национализму присущи многие общие черты: защита эксплуататорского строя, идея единства нации. Очень близок национализму религиозный фанатизм, воспитывающий неприязнь к иноверцам, которые, как правило, являются людьми других наций. В эпоху империализма националистов и клерикалов объединяет антикоммунизм.

Общность клерикалов и националистов еще более выступает, когда переходим от теории к практике. Католическая церковь защищала колониализм. После первой мировой войны Ватикан тесно сотрудничал с крайними националистами — итальянскими и немецкими фашистами. В Литве католическое духовенство сеяло национальную вражду, тесно сотрудничало с фашистами. В годы гитлеровской оккупации католическая церковь благословляла злодеяния немецких захватчиков и литовских буржуазных националистов. В послевоенный период немало духовных лиц участвовало в националистических бандах.